15 Inleiding

INLEIDING

Supermacht-politiek

Sinds het begin van de intercontinentale overkoepelende politieke betrekkingen, ongeveer vijfhonderd jaar geleden, heeft Eurazië altijd het centrum van de macht in de wereld gehad. Op verschillende tijdstippen drongen volkeren die dit deel van de Aarde - meestal van zijn westelijke Europese periferie - andere delen van de wereld binnen om het te onderwerpen aan hun heerschappij. Het gaf enkele Euro-Aziatische staten de rang van een wereldmacht en profiteerden van deze voorrechten. In het laatste decennium van de 20ste eeuw, is de situatie in de wereld ingrijpende veranderingen ondergaan. Voor het eerst in de geschiedenis trad een niet-Euro-Aziatische staat niet alleen als de scheidsrechter op voor de Euro-Aziatische machtsverhoudingen, maar kwam ook als superieure wereldmacht naar voren. Met het falen en de ineenstorting van de Sovjet-Unie promoveerde dit land van het westelijk halfrond, namelijk de Verenigde Staten, tot de enige en eigenlijk als eerste echte wereldwijde macht. Eurasia echter, heeft dus zijn geopolitieke belang in ieder geval verloren. In de westelijke grenszone - Europa - manifesteert zich een groot deel van de politieke en economische macht in de wereld; het oosten van het continent - Azië dus - is sinds enige tijd uitgegroeid tot een belangrijk centrum van de economische groei voor een bepaalde tijd en het verkrijgen van politieke invloed. De mate waarin de VS zijn wereldwijde suprematie kan waarmaken hangt af van in hoeverre het toegewijde Amerika wereldwijd de complexe machtsverhoudingen op het Euro-Aziatische continent op orde heeft - en of het de opkomst van een dominante rivaliserende macht kan worden voorkomen.

16 De enige wereldmacht

Bijgevolg moet de Amerikaanse buitenlandse politiek het geopolitieke aspect van de nieuw gecreëerde positie in het oog houden alsmede zijn invloed in Eurazië behouden, zodat een stabiel continentaal evenwicht ontstaat met de Verenigde Staten als een politiek scheidsrechter. **Eurasia blijft dus het schaakbord waarop de strijd om de wereldheerschappij zal spelen.** Het was pas in 1940, dat twee aspirant wereldmachten, Adolf Hitler en Jozef Stalin, hadden afgesproken (tijdens geheime onderhandelingen in november van dat jaar) dat Amerika van Eurazië weg zal moeten worden gehouden. Beiden was het duidelijk dat hun wereldplannen zouden worden gedwarsboomd, als Amerika op het Euro-Aziatische continent vaste voet zou krijgen. Beiden waren unaniem van mening dat Eurazië het centrum was van de wereld. En dus degene die Eurazië domineert beheerst de wereld. Een halve eeuw later, rijst de vraag opnieuw: Zal Amerika's dominantie in Eurazië permanent zijn, en tot welke doeleinden kan ze worden gebruikt? Amerikaanse politiek moet uiteindelijk worden gedragen door de visie naar een betere wereld: Een visie ontwikkelen, in overeenstemming met de lange termijn trends en de fundamentele belangen van de mensheid op basis van een effectieve samenwerking van de wereldwijde gemeenschap. Maar voordat het zover is, geldt het gebod geen Euro-Aziatische uitdager te laten ontstaan die het Euro-Aziatische continent onder zijn heerschappij een bedreiging kan laten vormen voor Amerika. Het doel van dit boek is, met betrekking tot Eurazië, een uitgebreide en omvattende geo-strategie te ontwikkelen.

Zbigniew Brzezinski
Washington, DC.
in april **1997**

17 Een nieuw type Hegemonie

1

Een nieuw type Hegemonie

Hegemonie is zo oud als de mensheid. Echter, de huidige Amerikaanse werelddominantie verschilt van alle voorgaande historische voorbeelden door hun plotselinge opkomst, haar wereldwijde omvang en de wijze waarop ze wordt toegepast. Als gevolg van de dynamiek van de internationale processen heeft Amerika zich in de loop één eeuw verandert van een relatief geïsoleerd land op het westelijk halfrond naar een staat van ongekende expansie en ongekende kracht.

De korte weg naar de wereldheerschappij

De Spaans-Amerikaanse Oorlog in 1898 was de eerste veroveringsoorlog, die VS naar het buitenland heeft geleid. Deze had een stuwkracht voor de Amerikaanse macht tot ver buiten Hawaï en de Filippijnen in de Stille Oceaan tot gevolg. Rond de eeuwwisseling ontwikkelde Amerikaanse militaire strategen ijverig theorieën om de macht over twee oceanen te laten uitdijen, en de US Navy in staat te stellen de dominante rol van Groot-Brittannië over de oceanen te betwisten.

18 Een nieuw type Hegemonie

Met de bouw van het Panamakanaal, die zowel de heerschappij over de Atlantische Oceaan als de Stille Oceaan vergemakkelijkte, bevestigden de Verenigde Staten hun aanspraken op een speciale status. Dit als de enige veiligheidsgarantie van het westelijk halfrond dat ze al in de Monroe Doctrine, begin van de eeuw, aangekondigd en gerechtvaardigd hadden in de nasleep van het Amerika's vermeende "manifeste lot". De basis voor Amerika's groeiende geopolitieke ambities is door de snelle industrialisatie van de nationale economie gelegd. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, vertegenwoordigde de groeiende Amerikaanse economische macht ongeveer een derde van de wereldwijde BNP en het Verenigd Koninkrijk had de rang van een toonaangevende industriële macht. Deze opmerkelijke economische groei werd vergemakkelijkt door de experimentele en innovatie- cultuur. Amerika's politieke instellingen en de vrije markteconomie openden voor de ambitieuzen en hemelbestormende uitvinders ongekende mogelijkheden, omdat er geen agrarische privileges en rigide sociale hiërarchieën bestonden die het verwerkelijken van hun persoonlijke dromen konden verhinderen. Kortom, het culturele klimaat in de VS was bevorderlijk voor de economische groei op een unieke manier; Daarnaast trok de nationale cultuur de meest getalenteerde mensen uit Europa en maakte dankzij hun integratie-effect de uitbreiding van de nationale macht mogelijk. De Eerste Wereldoorlog bood de eerste kans voor een massale inzet van de Amerikaanse militaire macht in Europa. Een tot dan toe tamelijk geïsoleerd land had onmiddellijk meerdere sterke troepencontingenten nodig aan de overkant van de Atlantische Oceaan - een overzeese militaire expeditie, want het was nog nooit eerder in deze grootte gezien en in deze mate manifest geweest, zodat de USA nu een nieuwe belangrijke speler op het internationale podium kon worden.

19 Een nieuw type Hegemonie

Niet minder belangrijk is dat de Oorlog, de VS ook naar hun eerste grote diplomatieke inspanning bewoog in de zoektocht naar een oplossing van de internationale problemen in Europa en de Amerikaanse principes in het spel te brengen. Het beroemde Veertien-Punten-plan van Woodrow Wilson's symboliseert in zekere mate de introductie van het idealistische Amerikaanse gedachtegoed in de Euro-Aziatische geopolitiek. (15 jaar daarvoor, had de VS een leidende rol gespeeld bij de afwikkeling van een verre-Oosten-conflict tussen Rusland en Japan en ook daardoor hun toenemende internationale gewicht laten gelden.) De versmelting van het Amerikaanse idealisme met de Amerikaanse macht kwam op internationaal niveau volop tot bloei. Strikt genomen, was echter de eerste

Wereldoorlog, overwegend een Europees conflict, en geen wereldoorlog. Maar zijn zelfdestructieve karakter markeerde het begin van het einde van de politieke, economische en culturele dominantie tussen Europa en de rest van de wereld. Tijdens de oorlog, kon geen van de Europese mogendheden de beslissing afdwingen - totdat een stijgende niet-Europese supermacht Amerika zich in het conflict ging mengen. Daarna zou Europa steeds meer moeten inboeten in zijn actieve rol en het bepalen van de internationale politiek. Deze korte exploitatie van wereldwijd leiderschap had geen blijvende aanwezigheid van de VS op het internationale toneel als resultaat. In plaats daarvan, trok Amerika zich snel terug in een zelfvoorzienend mengsel van isolationisme en idealisme. Hoewel in de midden 20-er jaren en begin 30-er totalitaire regimes aan terrein wonnen op het Europese continent, volharde Amerika, die op de 2 wereldzeeën over een slagvaardige vloot beschikte die t.o.v. de Britse marine duidelijk superieur was, in zijn neutrale houding.

20 De enige wereldmacht.
De Amerikanen gaven er de voorkeur aan om gebeurtenissen in de wereld als toeschouwer te volgen. In lijn van het nationale veiligheidsconcept, dat is gebaseerd op de mening dat Amerika een continentaal eiland is, richtte het zich strategisch op kustbescherming. Vanwege deze smalle nationale reikwijdte, toonde de Amerikaanse politiek weinig belangstelling voor internationale of mondiale factoren. Belangrijke spelers op het internationale toneel waren nog steeds de Europese machten en in toenemende mate Japan. Het Europese tijdperk kwam in de wereldgeschiedenis tijdens de Tweede Wereldoorlog, wat eigenlijk de eerste echte "wereldoorlog" was, definitief ten einde. Op 3 continenten en 2 oceanen gelijktijdig uitgevochten, kwam haar wereldwijde omvang bijna op een symbolische manier aan het licht, toen de Britse en Japanse soldaten duizenden mijlen van huis op de grens tussen India en Birma hevige gevechten leverden. Europa en Azië waren één slagveld geworden. Was de oorlog geëindigd met een duidelijke overwinning voor nazi-Duitsland, dan was daar misschien een Europese macht uit voortgekomen met een wereldwijd overwicht. (Een overwinning voor Japan in de Stille Oceaan zou Nippon een dominante rol in het Verre Oosten hebben gegeven, maar naar alle waarschijnlijkheid zou het nog steeds slechts een regionale hegemonie vormen.) In plaats daarvan, werd het een nederlaag voor Duitsland, die voor het grootste deel door de twee niet-Europese winnaars, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, werd bezegeld. Nu claimden zij, nadat Europa in haar streven naar de wereldmacht had gefaald, aanspraken op de wereldheerschappij. De volgende vijftig jaar werden overschaduwd door de VS-Sovjet rivaliteit voor wereldwijde suprematie.

21 Een nieuw type hegemonie
In velerlei opzichten is het conflict tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie opgelost door de favoriete theorieën van de geopolitiek: Het stelde dat een toonaangevende zeemacht die zowel de Atlantische Oceaan als de Stille Oceaan beheersen, en een toonaangevende landmacht die een dominante rol op het Euro-Aziatische kerngebied speelt. (het Chinees-Sovjet-blok omvat een gebied die opvallend aan de uitbreiding van het Mongoolse Rijk herinnert.) De geopolitieke dimensie kon niet duidelijker zijn: Noord-Amerika versus Eurazië, en de wereld stond op het spel. De winnaar zou echt de hele wereld domineren. Elk van de twee tegenstanders voerde over de hele wereld campagne voor hun ideologie, die in hun ogen de nodige inspanningen rechtvaardigden. En dat versterkte hun geloof in de onvermijdelijke overwinning. De twee tegenstanders waren onbetwist in hun invloedssfeer - op globale overheersing in imperiaal Europa, waarbij er niemand er ooit in geslaagd is de suprematie over de ander te krijgen. Om zijn invloed te consolideren op de toenmalige vazallen en schatplichtigen, zette beide tegenstanders hun wereldbeschouwing in op een manier die aan godsdienstoorlogen doet herinneren. Het geopolitieke kader gaf een ongekende machtsstrijd weer tussen de met elkaar concurrerende dogma's. Een werkelijk uniek karakter kreeg deze strijd door de extra factor van wereldpolitiek. De komst van nucleaire wapens betekende dat een directe, conventionele oorlog tussen de twee belangrijkste tegenpartijen niet alleen hun wederzijdse vernietiging inhield, maar ook dodelijke gevolgen zou hebben gehad voor een aanzienlijk deel van de mensheid. De intensiteit van het conflict nodigde de twee tegenstanders tegelijk tot een buitengewone zelfbeheersing uit.

22 Het Grote Schaakbord

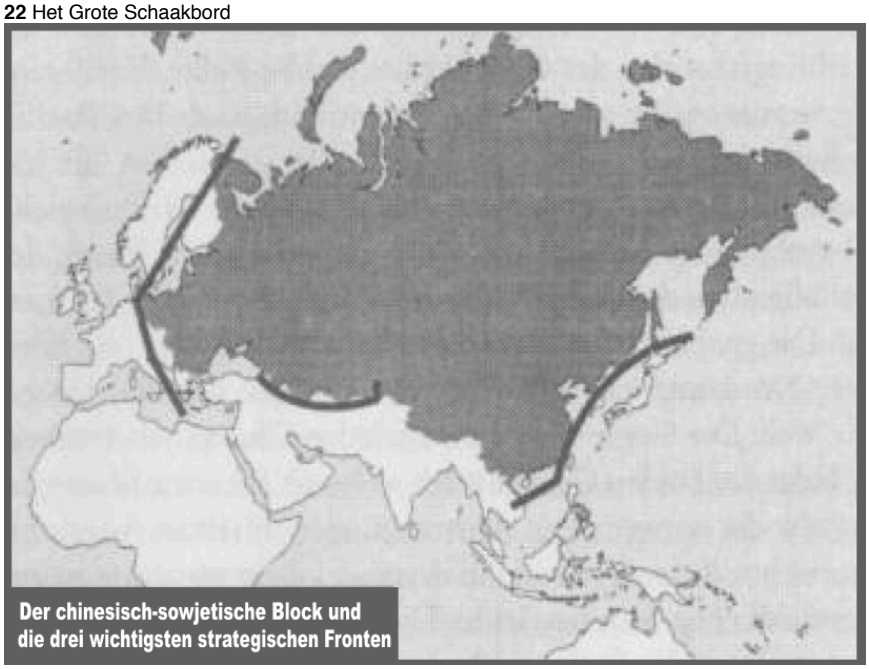

Het geopolitieke conflict werd vooral aan de randen van het Euro-Aziatische continent uitgevochten. De Chinees-Sovjet-blok had het meeste van de Euro-Aziatische landmassa onder controle, maar niet hun randgebieden. Noord Amerika kon zich zowel aan de westkust als die van het Verre Oosten vestigen. De verdediging van deze continentale bruggenhoofden (die op de westelijke "front" door de blokkade van Berlijn en in het oosten werd duidelijk tijdens de Koreaanse Oorlog) was dus de eerste strategische test in de strijd, en gingen later als de Koude Oorlog de geschiedenis in. In haar laatste fase verscheen op de Euro-Aziatische landkaart een derde Zuid-verdedigings- "front" - (zie kaart). De Sovjet-invasie in Afghanistan eiste van de Verenigde Staten onmiddellijk een tweeledige reactie: 1) Directe steun aan het Afghaanse verzet ter plaatse en daarmee het Sovjet-leger bezighouden, en 2) een enorme

toename van de Amerikaanse militaire aanwezigheid in de Perzische Golf als afschrikmiddel tegen elke verdere zuidwaartse opmars van de Sovjet-macht.

23 Een nieuw type hegemonie
Evenals de veiligheidsbelangen in het Westen en oosten van Eurazië, verplichtte de USA zich om de regio van de Perzische Golf te verdedigen. Het succesvolle indammen van de inspanningen van het Euro-Aziatische blok door de Amerikanen, om het hele continent onder zijn controle te krijgen - tot het laatst schuwden beide zijden van een militaire botsing uit angst voor een nucleaire oorlog - betekende dat de wedstrijd uiteindelijk werd beslist door niet-militaire middelen nl.: Politieke energie, ideologische flexibiliteit, economische dynamiek en culturele aantrekkelijkheid gaven uiteindelijk de doorslag. Terwijl de door Amerika geleide coalitie in staat was om hun eenheid te bewaren, brak het Chinees-Sovjet-machtsblok in minder dan twee decennia. Dit was niet op de laatste plaats toe te schrijven aan het hiërarchische dogmatische coalitiekarakter van het communistische kamp - die tegelijkertijd kwetsbaar was - maar ook aan de grotere flexibiliteit van de democratische coalitie. Nogmaals, dit was gebaseerd op gedeelde waarden, maar zonder programmatische definitie. Het communistische kamp was echter dogmatisch op het behoud van de zuivere leer en de uitleg daarvan door slechts één centrale autoriteit. De belangrijkste **vazallen** van Amerika waren ook significant zwakker dan de VS, terwijl men de Sovjet-Unie en China niet voor onbepaalde tijd als een derderangs macht kon behandelen. Beslissend voor de uitkomst van de Koude Oorlog was het feit dat in economisch en technologisch opzicht de Amerikaanse kant dynamischer is. De Sovjet-Unie daarentegen stagneerde geleidelijk en kon noch de economische groei, noch de militaire technologie van de andere kant effectief bijhouden.

24 Het Grote Schaakbord
De economische achteruitgang veroorzaakte opnieuw de ideologische demoralisatie. In feite bedekte de Sovjet militaire macht - de angst dat ze in het westen zouden opgaan - een lange tijd een onevenwichtige situatie tussen de twee rivalen. Amerika was gewoon veel rijker, technologisch veel flexibeler, meer ontwikkeld op militair gebied en innovatiever en creatiever van vorm door zijn bedrijfsvorm en aantrekkingskracht. Ondertussen verlamde het creatieve potentieel van de Sovjet-Unie door ideologische beperkingen; ze lieten het systeem verstarren zodanig dat de economie altijd inefficiënt functioneerde en technologisch gezien steeds minder concurrerend werd. Zolang er aan geen beide kanten een verwoestende oorlog zou uitbreken, zou de langdurige wedstrijd uiteindelijk in het voordeel van Amerika beslist worden. De uitkomst werd daarom door een niet onbelangrijk deel van culturele factoren bepaald. In grote lijnen maakte de door Amerika geleide coalitie veel kenmerken van zijn politieke en maatschappelijke cultuur zich eigen. De twee belangrijkste bondgenoten van de VS op de westelijke of oostelijke rand van het Euro-Aziatische continent, Duitsland en Japan herstelde economisch en hadden voor alle Amerikaanse dingen een bijna onbeperkte bewondering. Wijd en zijd zag men in de VS het symbool en de garantie voor de toekomst, een samenleving die bewondering verdient en dient te worden nagebootst. In tegenstelling werd Rusland veracht door de meeste van zijn Centraal-Europese vazallen en des te meer werd zijn belangrijkste en altijd arrogant voorkomende oostelijke bondgenoot China cultureel veracht. De Centrale Europeanen voelden zich onder de Russische overheersing van hun filosofische en culturele thuisland van West-Europa en de westerse christelijke traditie, geïsoleerd. Erger nog, zij voelden zich overheerst door een volk die de Centraal-Europeanen cultureel onderbedeelde.

25 Een nieuw type hegemonie
De Chinezen, voor wie de naam Rusland "*hongerig land*" betekent, staken hun minachting niet onder stoelen of banken. Hoewel ze de door Moskou vermeende algemene toepasbaarheid van het Sovjet-model in eerste instantie alleen in het geheim bestreden hadden, stelden zij binnen 1 decennium na de communistische revolutie van Moskou het ideologische leiderschap ter discussie, en ze waren niet bang om hun traditionele minachting voor de barbaarse buren in het noorden te uiten. Ten slotte wees in de Sovjet-Unie 50 procent van de bevolking, die geen Russen waren, de regels van Moskou af. In de loop van geleidelijke politieke bewustwording van het niet-Russische deel van de bevolking zoals Oekraïners, Georgiërs, Armeniërs en Azeri, die de Sovjet-macht als een vorm van imperialistische overheersing van hun volk zagen, voelden zich cultureel zeker niet minderwaardig. In Centraal-Azië kunnen het minder uitgesproken nationale aspiraties zijn geweest, maar geleidelijk aan groeide het bewustzijn van de islamitische identiteit, die werd versterkt door de kennis over de progressie van de lokale bevolking in de gekolonialiseerde wereld. Zoals zoveel wereldrijken, brak de Sovjet-Unie uiteindelijk en raakte in verval: Niet zo zeer als slachtoffer van een directe militaire nederlaag maar meer door de economische en sociale spanningen versnelde desintegratie. De waarnemingen van de echte politieke wetenschappers bevestigden hun lot: Wereldrijken zijn van naturen politiek instabiel, omdat ondergeschikte eenheden bijna altijd streven naar meer autonomie en gebruiken bijna altijd contra-elites in dergelijke eenheden elke gelegenheid benutten om meer autonomie te verlangen

26 Het Grote Schaakbord
In die zin, storten wereldrijken niet uit zichzelf in, maar ze vallen uit elkaar, meestal zeer traag, maar soms zeer snel.(1)

De enige wereldmacht

De ineenstorting van hun rivalen plaatste de Verenigde Staten in een uitzonderlijke situatie. Ze waren gelijktijdig de eerste en enige echte wereldmacht. En toch doet de wereldwijde suprematie van Amerika in sommige opzichten denken aan eerdere wereldrijken, ongeacht hun beperkte expansie. Deze rijken baseerden hun macht op een hiërarchie van vazalstaten, schatplichtige-staten, provincies, protectoraten en kolonies; de volkeren die hun grenzen betwistten beschouwden zij gewoonlijk als barbaren. Tot op zekere hoogte kunnen deze anachronistische begrippen worden toegepast op een aantal staten die zich op dit moment binnen het Amerikaanse spoor bevinden. Zoals in het verleden is de imperiale macht van Amerika grotendeels op zijn superieure organisatie gebaseerd alsmede en het vermogen enorme economische middelen en technologische bronnen onmiddellijk voor militaire doeleinden in te zetten, welke niet nauwkeurig te bepalen zijn, maar tevens op de de significante culturele charme van de *"American way of life",* de dynamiek, de inherente competitieve geest van de leidende krachten in de samenleving en de politiek. Ook eerdere wereldrijken hadden deze kenmerken. Wat dat betreft valt als eerste Rome mij te binnen. Over een periode van ongeveer twee en een halve eeuw werd het grondgebied geleidelijk uitgebreid naar het noorden, daarna naar het westen en zuid-oosten en domineerde de gehele kust van de Middellandse Zee.
(1) Donald Puchala. "*The history of the future of international relations*" Ethics and international affairs. 8 (1994), p. 183e

27 Een nieuw type hegemonie

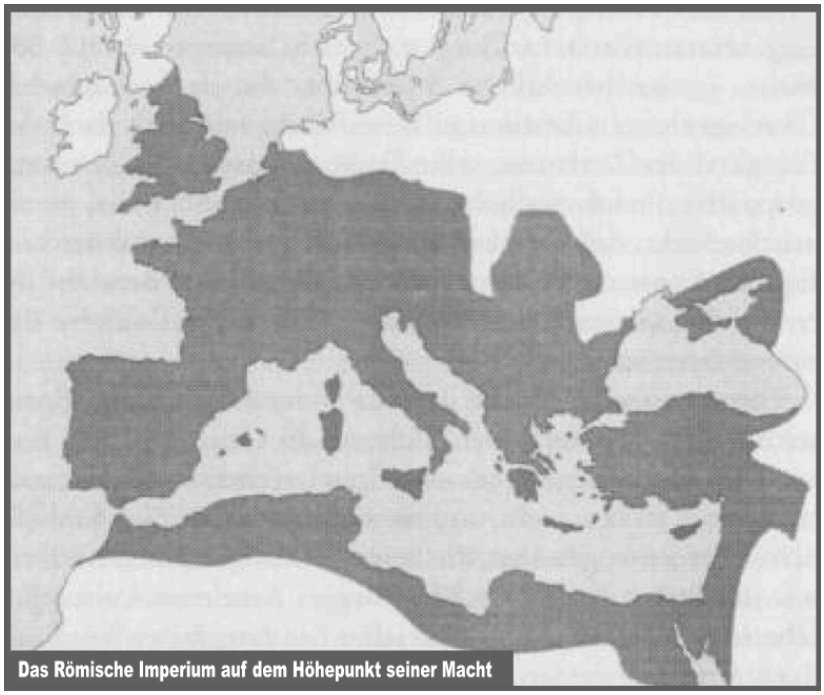

De grootste geografische omvang van het rijk werd bereikt rond het jaar 211 n. Chr. (Zie kaart op deze pagina). Het Romeinse Rijk had een gecentraliseerd staatssysteem met een zelfvoorzienende economie. Met een hoog ontwikkeld systeem van politieke en economische organisatie, die de keizerlijke macht doordacht en gericht uitgeoefende. Een op strategische uitgangspunten gebaseerde, van de hoofdstad uitgaande netwerk van wegen en scheepvaartroutes - die in het geval van een ernstige dreiging - een snelle verplaatsing van de in diverse vazalstaten gestationeerde Romeinse legioenen mogelijk maakten.

28 Het Grote Schaakbord
Op het hoogtepunt van zijn macht, telden de in het buitenlands gelegerde Romeinse legioenen niet minder dan 300.000 man - die dankzij een overwicht in tactiek en bewapening alsmede de mogelijkheden van de centra relatief snel opnieuw gegroepeerd konden worden om nog dodelijker te worden. (Het is verbazingwekkend als je bedenkt dat de over wezenlijk meer bevolking beschikkende supermacht Amerika in 1996, de buitenste regionen van haar invloedssfeer met 296.000 in Europa gestationeerde beroepssoldaten beschermde.) De keizerlijke macht van Rome was gebaseerd op een belangrijke psychologische feit: "*Civis Romanus cum*" - Ik ben een Romeins burger - was tot op zekere hoogte een eretitel, reden om trots op te zijn, en voor velen een verheven doel. Immers, zelfs voor degenen die geen geboren Romeinen waren, was de status van een Romeins burger te zijn een uitdrukking van culturele superioriteit, die het imperiale zendelingenbewustzijn rechtvaardigde. Zij legitimeerde niet alleen de macht van Rome, maar voedde ook bij haar onderdanen de wens om in de koninkrijk-structuur opgenomen en geassimileerd te zijn. Daarmee werd de ondersteuning van de heersers als vanzelfsprekend gezien, en werd van de overheersten verwacht de culturele superioriteit van de keizerlijke macht te erkennen en voor lief nemen. Dit uitstekende en in wezen onbetwiste imperium hield ongeveer driehonderd jaar stand. Behalve het uitdagende en naburige Carthago en aan de oostelijke rand Parthia, was de wereld buiten de Romeinse grenzen grotendeels onbeschaafd, slecht georganiseerd, veelal in inferieure staat en cultureel duidelijke ondergeschikt en slechts sporadisch tot aanvallen in staat. Zolang het imperium haar binnenlandse politieke energie en eenheid kon behouden, ontstond er aan de buitenkant geen serieus te nemen concurrerende macht. De uiteindelijk volledige desintegratie van het Romeinse Rijk is in wezen aan drie factoren te wijten:

29 Een nieuwe hegemonie.
Ten eerste, het rijk werd te groot om te worden geregeerd vanuit één centrum, en de verdeling in een westelijke en een oostelijke helft doorbrak automatisch het monopolie van haar macht. Ten tweede, de langdurige periode van keizerlijke hoogmoed bracht tegelijkertijd een cultureel hedonisme die de politieke elite geleidelijk aan de keizerlijke grandeur ontnam. Ten derde, de aanhoudende inflatie ondermijnde het vermogen van het systeem, om zonder sociale offers waartoe burgers niet langer meer bereid waren, overeind te blijven. De interactie van cultureel verval, politieke verdeeldheid en de inflatie maakte Rome zelfs weerloos tegen de barbaren in de onmiddellijke omgeving. Naar huidige maatstaven was Rome geen echte wereldmacht, maar een regionale macht. Maar gezien het feit dat er op dat moment geen relatie tussen de verschillende continenten van de aarde bestond, was haar regionale macht onafhankelijk en in zichzelf gesloten, zonder onmiddellijke of zelfs verre tegenstanders. Het Romeinse Rijk was dus een wereld op zichzelf, en haar hoog ontwikkelde politieke organisatie en haar culturele superioriteit maakte het een voorloper van de latere regel-structuur van een nog groter geografisch gebied. Toch was het Romeinse Rijk niet uniek in zijn tijd. Het Romeinse- en het Chinese Rijk ontstonden bijna in dezelfde periode, hoewel niemand van het bestaan van de ander kennis droeg. In het jaar 221 v. Chr. (Op het moment van de Punische oorlogen tussen Rome en Carthago) nadat Qin de bestaande zeven staten voor het eerste Chinese keizerrijk had verenigd, werd met de bouw begonnen van de Grote Muur in het noorden van China om het daar binnen liggende koninkrijk te beschermen tegen de barbaren van over de grens. Het daaropvolgende Han imperium, dat door 140 vC. begon, was wat betreft zijn uitbreiding en organisatie nog indrukwekkender.

30 Het Grote Schaakbord
In het begin van de christelijke jaartelling waren maar liefst 57 miljoen mensen aan zijn heerschappij onderworpen. Deze enorme populatie vereiste een buitengewoon efficiënte gecentraliseerde controle, die door een sterk georganiseerde bureaucratie werd uitgevoerd. De invloedssfeer van het imperium strekte zich tot het huidige Korea, inclusief Mongolië en omvatte een groot deel van de Chinese kust. Vergelijkbaar met het keizerrijk van Rome waren ook hier de interne grieven in het Han imperium, die uiteindelijk de

verdeling van het grondgebied versnelde in drie onafhankelijke koninkrijken in 220 n.C. waarin het zijn ondergang vond. In de latere geschiedenis van China werden periodes van hereniging en expansie afgewisseld door die van achteruitgang en verval. Meer dan eens lukte het China een onafhankelijk van de buitenwereld afgesloten rijk op te bouwen, zonder geconfronteerd te worden met een goed georganiseerde externe vijand. Na de driedeling van het Han imperium volgde in 589 een met een imperium vergelijkbare eenheidsstaat. De periode van het grootste machtsontwikkeling beleefde China zodoende onder de Mantsjoes, vooral tijdens de vroege Qing-dynastie. In de 18e eeuw, ontvouwde China opnieuw een waar imperium, wiens machtscentrum omringd werd door vazallen en schatplichtige staten, waaronder het hedendaagse Korea, Indochina, Thailand, Birma en Nepal. China's macht strekte zich uit van het hedendaagse Russische Verre Oosten, over het gehele zuiden van Siberië naar het Baikalmeer en verder naar het huidige Kazachstan, vandaar zuidwaarts naar de Indische Oceaan en weer naar het oosten over Laos en Noord-Vietnam (zie volgende kaart). Evenals Rome beschikte ook dit rijk over een gedifferentieerde orde van de financieel-, economisch- en onderwijs-wezen, alsmede over een archiefsysteem waarmee het enorme territorium en meer dan 300 miljoen onderdanen geregeerd werden.

31 Een nieuw type hegemonie

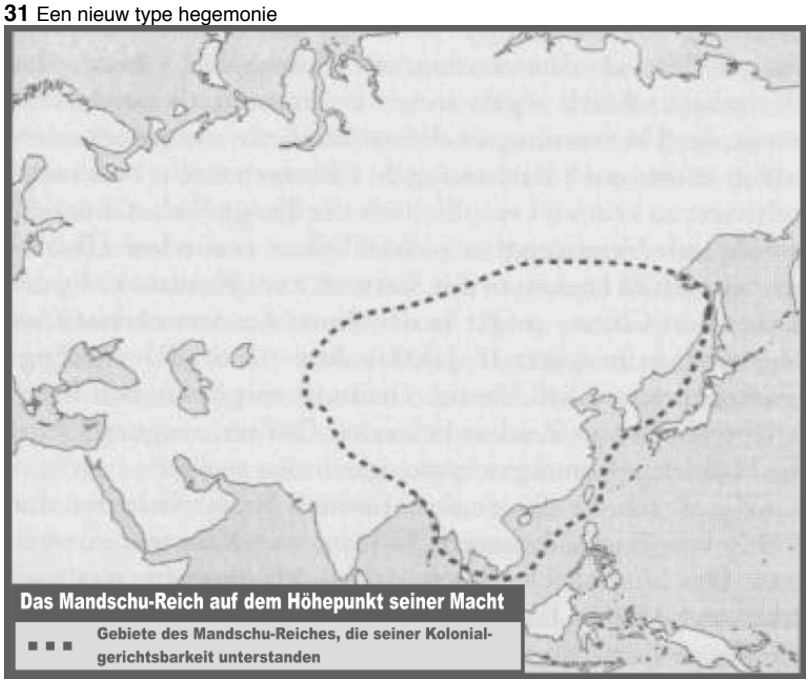

De macht-uitoefening was in handen van een politieke centrale organisatie, die over een verrassend goed presterende koeriersdienst beschikte. Het gehele rijk werd verdeeld in vier straalvormige van Peking uitgaande zones waarop de gebieden werden ingedeeld, die voor een koerier in 1 - 2 en 3 weken te bereiken waren. Een gecentraliseerde, professioneel opgeleide en door selectieprocedures aangeworven bureaucratie vormden de steunpilaar van het apparaat. Gesterkt, gelegitimeerd en onderhouden werd deze eenheid - net zoals bij Rome - door een in wezen diep verankerd besef van culturele superioriteit, die mede gebaseerd was op confucianisme.

32 Het Grote Schaakbord

De bijzondere nadruk op harmonie, hiërarchie en discipline maakte een staat-ondersteunende filosofie noodzakelijk. China - Het Hemelse Rijk - werd voor zijn onderdanen het centrum van het universum waar aan de randen en daarbuiten slechts barbaren voorkwamen. Een Chinees te zijn betekende gecultiveerd te zijn en verplichtte de rest van de wereld China met eerbied te betrachten. Dit bijzondere superioriteitsgevoel komt als een reactie op de keizer van China tot uitdrukking - die hij zelfs in de fase van geleidelijke neergang in de late 18e eeuw aan George III. van Engeland liet overkomen. Diens gezanten wilden met door de Britse industrie vervaardigde goederen, als een teken van goede wil, China voor handelsbetrekkingen winnen: "Wij, bij de genade van de Hemel v.d. Keizer, instrueren de koning van Engeland om van onze aanklacht nota te nemen: Het Hemelse Rijk, dat alles beheerst en tussen vier zeeën ligt ... waardeert geen zeldzame en kostbare dingen ... Ook hebben we niet de minste behoefte aan Fabrieken van jullie land ... Daarom hebben we uw afgezanten bevolen om veilig naar huis terug te keren. U, o koning, zult gewoon in overeenstemming met onze wensen handelen indien U uw eeuwige loyaliteit en gehoorzaamheid zweert." Ook, het verval en de ineenstorting van de verschillende Chinese rijken is in de eerste plaats aan binnenlandse factoren toe te schrijven. Net zoals de Mongolen konden latere westerse "barbaren" de overhand nemen, omdat interne vermoeidheid, zedenverval, hedonisme en het gebrek aan economische en militaire ideeën de wilskracht van de Chinezen verzwakte en verstarden in zelfgenoegzaamheid. Externe krachten profiteerde van China's zwakheid - Groot-Brittannië in de Opiumoorlog 1839-1842, Japan een eeuw later. Vanuit deze ervaring resulteerde een gevoel van een diepe culturele vernedering, die de Chinezen de hele 20e eeuw door gemotiveerd heeft.

33 Een nieuw type hegemonie

Deze vernedering was voor hen daarom zo pijnlijk, omdat hun stevig verankerde bewustzijn van de culturele superioriteit botste met de vernederende politieke realiteit van het China na het keizerlijke tijdperk. In vergelijking met het voormalige Romeinse Rijk zou men nu het keizerlijke China als regionale macht classificeren. Maar in zijn bloeitijd had China wereldwijd geen gelijke, omdat er geen andere macht in staat was die zijn bewind kon betwisten of zich kon verzetten tegen een verdere Chinese uitbreiding. Het Chinese systeem was onafhankelijk en zelfvoorzienend, gebaseerd op een in wezen etnisch homogene bevolking en telde relatief weinig vreemde volksstammen in de geografisch rand-lokaties van zijn schatplichtige staten. Door zijn grote dominante etnische kern is China er in geslaagd om van tijd tot tijd weer de imperiale macht te herstellen. In dit opzicht onderscheidde het zich van andere grote rijken, waarin een numerieke minderheid door machtshonger gedreven volkeren veel grotere etnisch vreemde buitenlandse volkeren hun heerschappij konden opdringen. Zodra de heerschappij van zulke rijken werden ondermijnd door een kleine kern van de bevolking, was er van een herstel van de keizerlijke macht geen sprake meer. Voor een iets meer accurate analogie met onze huidige tijd te vinden, moeten we ons wenden tot het verbazingwekkende fenomeen van het Mongoolse Rijk. Het kwam tijdens hevige gevechten

met grotere en goed georganiseerde tegenstanders tot stand. Onder de overwonnenen behoorden de koninkrijken van Polen en Hongarije, de strijdkrachten van het Heilige Roomse Rijk, de Russische vorstendommen, het kalifaat van Bagdad en later zelfs de Chinese Song-dynastie.

34 Het Grote Schaakbord

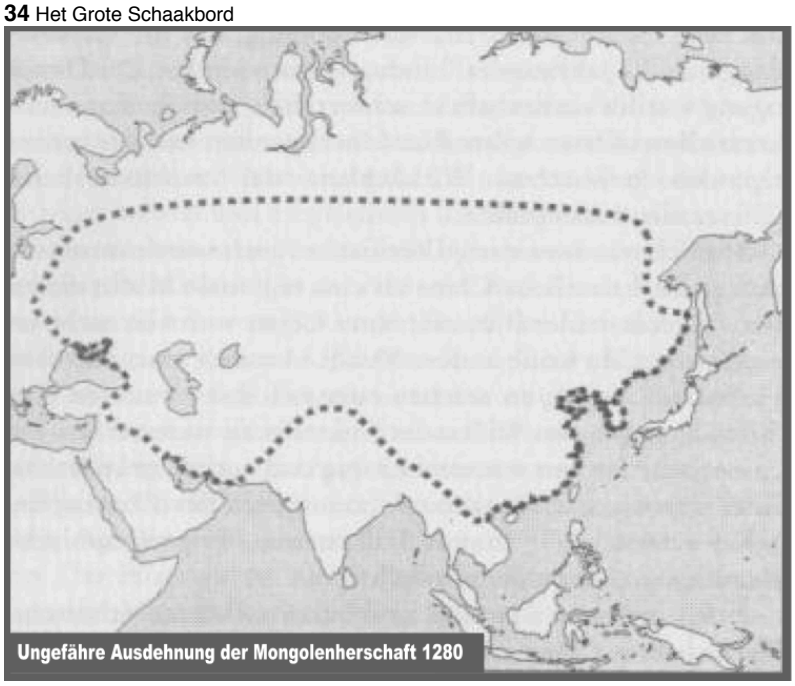

Na de overwinning op hun regionale tegenhangers vestigde Genghis Khan en zijn opvolgers een centrale aangestuurde heerschappij over het grondgebied wat later door geo-politici werd aangeduid als het hart van de wereld of wel de spil voor mondiale macht.Hun Euro-Aziatische continentale rijk strekte van de kust van de Chinese Zee tot Anatolia in Klein-Azië en zo naar centraal Europa (zie kaart). Alleen tijdens de Stalinistische hoogtijdagen van het Chinees - Sovjetblok was het Mongoolse Rijk op het Euro-Aziatische continent eindelijk een gelijke, voor zover het centrale gezag haar reikwijdte had over een aangrenzend gebied. Het grote rijk van de Romeinen, Chinezen en Mongolen waren de regionale voorlopers van de latere regionale kanshebbers voor de wereldmacht.

35 Een nieuw type hegemonie

Zoals reeds opgemerkt, waren in het geval van Rome en China de imperiale structuren zowel in politiek als ook in economisch opzicht hoog ontwikkeld, terwijl de wijdverbreide erkenning van de culturele superioriteit van het Centrum een belangrijke rol speelde in de interne samenhang. Daarentegen handhaafde het Mongoolse rijk zijn politieke macht dat het direct op militaire veroveringen vertrouwde, en de aanpassing (ja zelfs assimilatie) die volgde aan plaatselijke omstandigheden. De imperiale macht van de Mongolen was grotendeels gebaseerd op militaire suprematie. Nadat zij middels briljante en meedogenloze toepassing van hun superieure militaire tactieken, een opmerkelijk vermogen voor snelle troepenverplaatsingen en met een tijdige concentratie konden combineren, de heerschappij over de veroverde gebieden verwierven, vestigden de Mongolen geen uniforme economisch- en financieel systemen, noch ontleenden zij hun gezag aan enig gevoel van superioriteit culturele aard. De Mongoolse heersers waren numeriek te zwak om een zelf-vernieuwende heersende kaste vormen. Omdat de Mongolen een duidelijk omschreven zelfbewustzijn in culturele of etnische zin vreemd was, misten hun leidende elite ook het nodige zelfvertrouwen. Bijgevolg dat de Mongoolse heersers nogal gevoelig bleken te zijn voor geleidelijke assimilatie met de vaak zeer beschaafde volkeren die ze hadden veroverd. Zo werd bijvoorbeeld een van de kleinkinderen van Genghis Khan, die in het Chinese deel van het Khan imperium keizer was geworden, een fervent voorvechter van het confucianisme; een andere bekeerde zich in de hoedanigheid van Sultan van Perzië tot de islam; en een derde beheerste volgens de Perzische cultuur de Centraal-Aziatische regio. De assimilatie van de overheersers aan de overheersten, door gebrek aan een eigen politieke cultuur, zoals de onopgeloste opvolging van de grote Khans en grondleggers leidde uiteindelijk tot de ondergang van het rijk.

36 Het Grote Schaakbord

Het Mongoolse Rijk was te groot geworden om te worden geregeerd door één machtscentrum. De poging om het rijk te verdelen in verschillende onafhankelijke gebieden om het uit elkaar vallen tegen te gaan, had een nog snellere assimilatie met de lokale omstandigheden tot gevolg en versnelde het uiteenvallen. Nadat zij twee eeuwen, van1206 tot1405 hadden bestaan, verdween de grootste landmacht van de wereld spoorloos van het historische toneel. Daarna werd Europa niet alleen de zetel van de wereldmacht maar ook het brandpunt van de strijd om die wereldmacht. Binnen ongeveer drie eeuwen verwierf het kleine noord-westelijke randgebied van het Euro-Aziatische continent - door het initiatief van zijn zeemacht - voor het eerst echt de wereldheerschappij, toen de Europese macht zich tot alle continenten van de aarde strekte en daar kon standhouden. Het is vermeldenswaard dat de hegemoniale staten van West-Europa, gemeten naar het aantal effectief onderworpenen niet erg rijk bevolkt waren. Nog aan het begin van de 20ste eeuw, stonden buiten het westelijk halfrond, die twee eeuwen eerder onder West-Europese dominantie zijn geweest en voornamelijk werden bevolkt door Europese immigranten en hun afstammelingen, alleen China, Rusland, het Ottomaanse Rijk en Ethiopië kwamen niet onder West-Europees bestuur. (zie kaart 5. 37). Echter, een West-Europese dominantie betekende nog geen opkomst van West-Europa als wereldmacht. De wereldwijde verbreiding van zijn beschaving heeft Europa geholpen bij zijn wereldwijde suprematie, maar de macht op het Europese continent was te gefragmenteerd. In tegenstelling tot de verovering van het Euro-Aziatische kernland door de Mongolen of het latere Tsarenrijk was het Europese imperialisme op overzeese gebieden gericht en exploitatie van transoceanische handel.

37 De enige wereldmacht

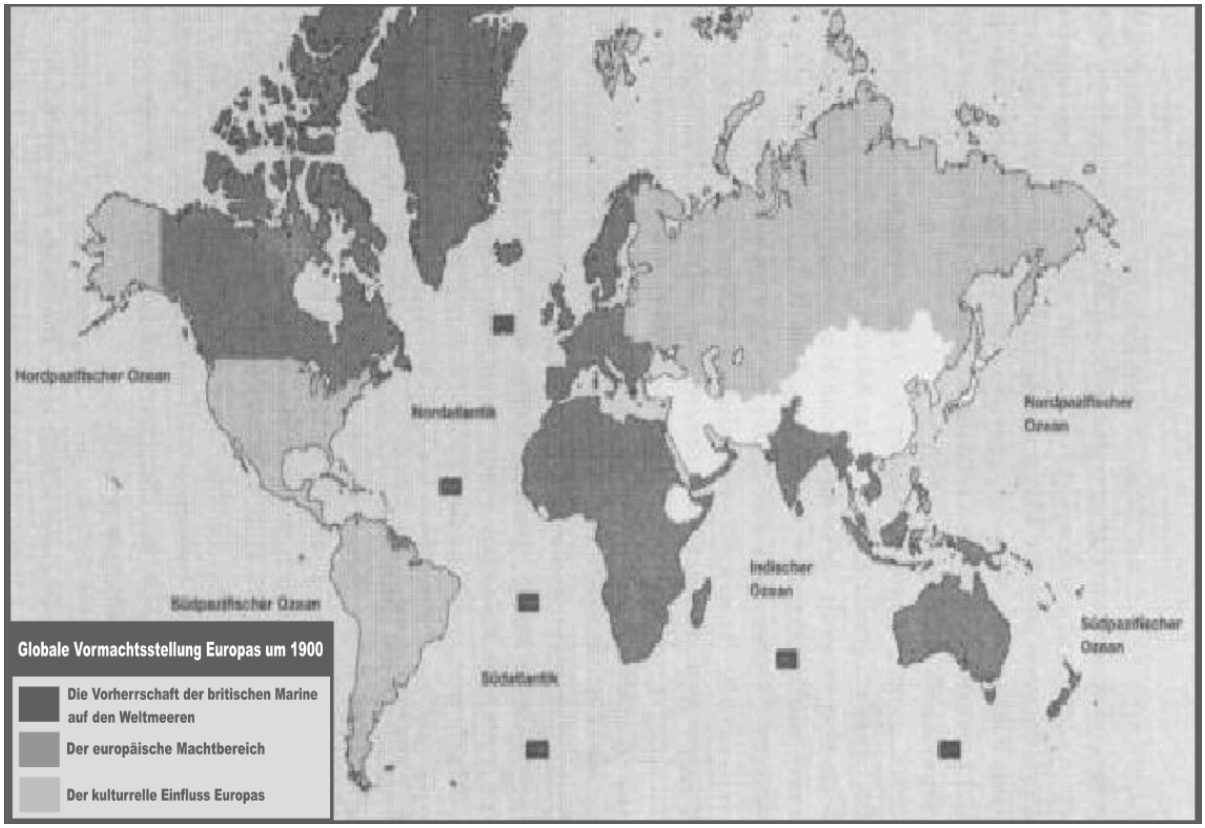

38 Het Grote Schaakbord
Dit proces ging gepaard met een voortdurende strijd tussen de toonaangevende Europese landen, niet alleen om de overzeese gebieden, maar ook om de hegemonie in Europa zelf. In geopolitieke termen; de wereldwijde dominantie door Europa werd binnen Europa niet door een enkele staat geleid. Tot ruwweg het midden van de 17e eeuw was Spanje de grootste Europese macht. Eind 15e eeuw was het naar voren getreden als een belangrijke koloniale macht met wereldwijde ambities. De religie diende als een bindende doctrine en werd de drijfveer van de imperiale missie. Daarom was het nodig dat een pauselijke scheidsgerecht tussen Spanje en zijn maritieme rivaal Portugal middels de Verdragen van Tordesillas (1494) en Zaragoza (1529) de officiële verdeling van de koloniale sferen werden vastgelegd. Geconfronteerd met de uitdaging van de kant van de Britten, Fransen en Nederlanders, kon Spanje noch in West-Europa, noch overzee op een machtsopbouw rekenen. Geleidelijk aan verloor Spanje haar grote betekenis, en nam Frankrijk haar plaats in. Tot 1815 was Frankrijk de dominante Europese macht, hoewel haar Europese collega's probeerden om Frankrijk zowel op het continent als in het buitenland voortdurend onder controle te houden. Onder Napoleon was Frankrijk op de rand gekomen om een echte Europese overheersende staat te worden. Was hem dat gelukt, dan had het misschien de status van een dominante wereldmacht kunnen krijgen. Ondertussen herstelde na de nederlaag, die hem die hem door een coalitie van Europese landen werd bezorgd, de continentale machtsverhoudingen opnieuw. Gedurende de 19e eeuw werden door Groot Brittannië middels een overmachtige marine de wereldzeeën beheerst. Tot aan de Eerste Wereldoorlog, was in Londen het belangrijkste internationale financiële- en Handelscentrum en "beheerste" de Britse marine de wereldzeeën.

39 Een nieuw type Hegemonie

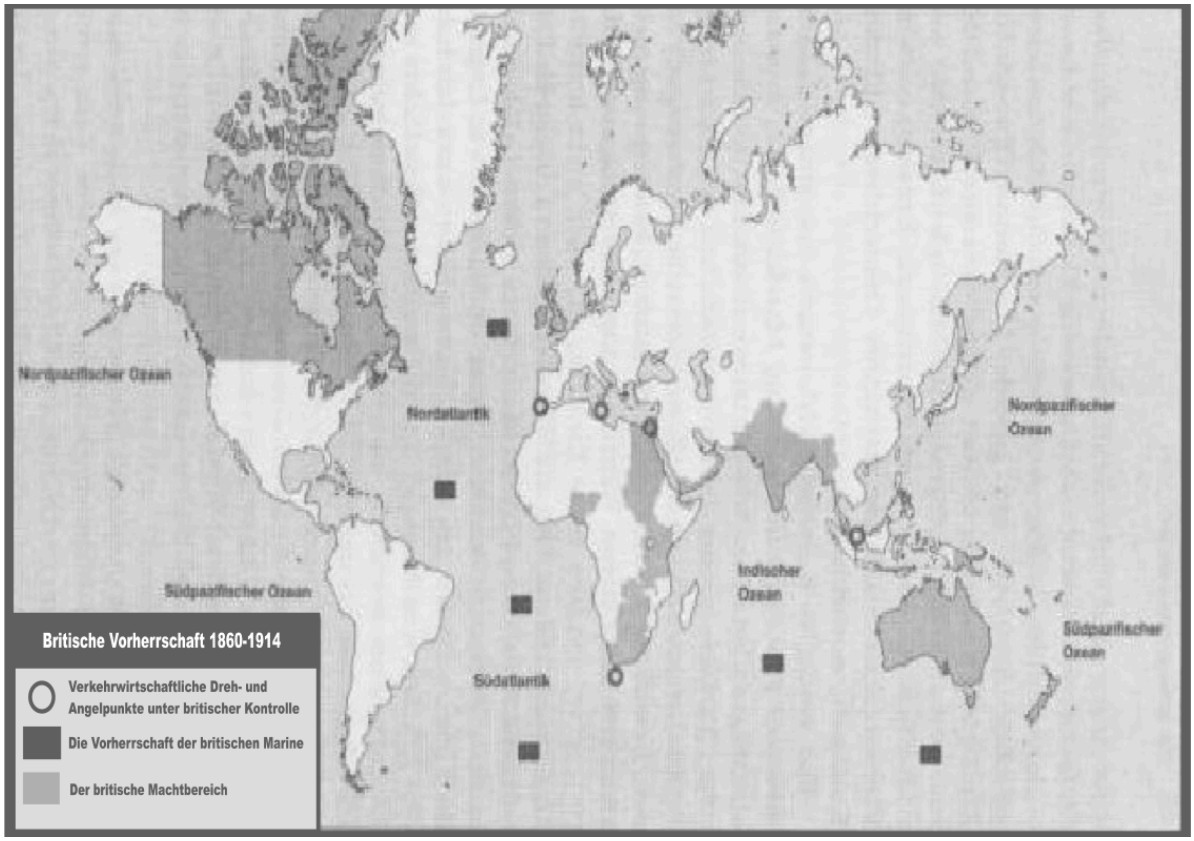

40 Het Grote Schaakbord
Ondanks zijn status als de onbetwiste koloniale macht kon het Britse Rijk, net zoals de vorige Europese kanshebber voor wereldwijde hegemonie, evenmin Europa alleen domineren. In plaats daarvan vertrouwde Engeland op een ingewikkelde diplomatie van machtsverhoudingen en uiteindelijk op een Anglo-Franse entente met als doel de overheersing door Rusland respectievelijk Duitsland van het continent te verhinderen. Het Britse koloniale rijk groeide uit door een samenspel van ontdekkingsdrang, handelsbelangen en veroveringsdrang. Maar, zoals bij zijn Romeinse en Chinese voorlopers of zijn Frans of Spaans rivalen, berustte een groot deel van zijn bewustzijn op een gevoel van culturele superioriteit. Het ontsprong niet alleen uit een subjectieve waarneming van een arrogante leidende elite, maar ook op een inzicht dat veel niet-Britse onderdanen deelden. Om de woorden van de eerste zwarte president van Zuid-Afrika, Nelson Mandela, te citeren: "Ik ben opgegroeid in een Britse school, op een moment dat Engeland de thuisbasis was van al het beste wat de wereld te bieden had. Ik heb de invloed die Engeland, de Engelse geschiedenis en hun cultuur op ons heeft uitgeoefend, nooit ontkend". Sinds deze culturele superioriteit met succes werd uitgeoefend en stilzwijgend erkend werd, was er niet veel militair vertoon voor nodig om het gezag van de Britse Kroon overeind te houden. In 1914 beheerden slechts een paar duizend Britse militairen en regeringsfunctionarissen ongeveer 11.000.000 vierkante mijlen en hielden bijna 400 miljoen niet-Britse onderdanen in toom. Kortom, Rome oefende haar macht in de eerste plaats uit dankzij een uitstekende militaire organisatie en de charme van de culturele verworvenheden. China steunde op een efficiënt beheer om een imperium te regeren dat was gebaseerd op een gemeenschappelijke etnische identiteit en wiens regering werd ondersteund door een sterk ontwikkeld bewustzijn van culturele superioriteit.

41 Een nieuw type hegemonie
Het Mongoolse Rijk was gebaseerd op een hoog ontwikkeld bewustzijn die door een cultureel overwicht onderbouwd werd. De Britten (evenals het Spanjaarden, Nederlanders en Fransen) eisten hun superieure gelding op als ze bij hun handelsnederzettingen hun vlag hesen en hun overheersende militaire macht aanmatigend optraden. Maar geen van deze rijken regeerden de wereld. Zelfs het Verenigd Koninkrijk is nooit een echte wereldmacht geweest. Het overheerste Europa niet, maar hield het alleen in evenwicht. Een stabiel Europa was voor de internationale leidersrol van Groot-Brittannië van vitaal belang, en de zelfvernietiging van de oude wereld markeerde noodzakelijkerwijs het einde van de Britse hegemonie. Dit is vergeleken met de omvang van de huidige wereldgrootmacht Amerika uniek. Niet alleen beheersen de Verenigde Staten, alle oceanen en zeeën, ze beschikken inmiddels ook over de militaire middelen om de kusten met amfibievoertuigen onder controle te houden, waarmee ze tot het binnenste van een land kunnen oprukken en zijn politiek macht te kunnen opleggen. Amerikaanse legereenheden zijn in de westelijke- en oostelijke- rand van het Euro-Aziatische continent aanwezig en hebben ook controle over de Perzische Golf. Zoals de volgende kaart toont is het hele continent door Amerikaanse vazallen en schatplichtige staten bedekt, waarvan sommige al te graag nog sterker aan Washington gebonden willen zijn. De dynamiek van de Amerikaanse economie schept de noodzakelijke voorwaarde voor de uitoefening van de wereldheerschappij. Onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog, was Amerika economisch superieur aan alle andere landen, en bleek het meer dan 50 procent van het wereld bruto-nationaal-produkt voort te brengen.

42 De enige wereldmacht

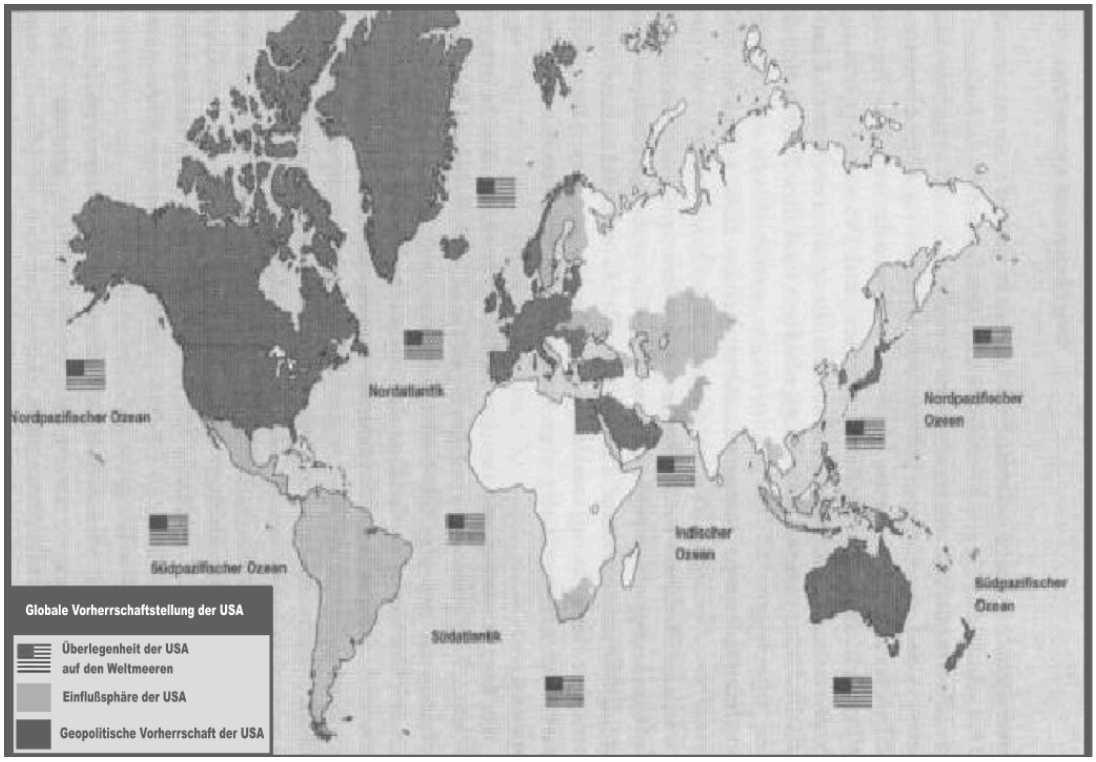

43 Een nieuw type hegemonie
Het economisch herstel van West-Europa en Japan, en in de naoorlogse decennia de aan de dag tredende economische dynamiek van Azië bracht uiteindelijk de verhoudingen terug van de vroegere jaren. Niettemin had meer specifiek, het Amerikaanse aandeel van de industriële productie na het einde van de koude oorlog zich gestabiliseerd tot ongeveer 30 procent, een niveau dat door de eeuwen heen de norm was. Belangrijker is dat de Verenigde Staten haar voorsprong vergroot door het gebruik van de nieuwste wetenschappelijke kennis voor militaire doeleinden nog verder zal uitbouwen. Als gevolg daarvan hebben ze nu een ongekende technologische militaire machine, de enige met een wereldwijd bereik. Na al die tijd wachtte Amerika een sterk concurrentievoordeel op het economische terrein de cruciale informatietechnologieën. Zijn suprematie in deze veelbelovende economische sectoren suggereert dat het waarschijnlijk haar machtspositie niet zo snel zal verliezen in de technologische sector. Te meer, omdat het zijn productiviteitsvoordeel ten opzichte van de West-Europese en Japanse concurrenten in de economisch belangrijkste gebieden kan behouden of zelfs kan uitbreiden. Natuurlijk, bevalt Rusland en China deze Amerikaanse hegemonie helemaal niet. Daarvan maakten de vertegenwoordigers van de twee staten in het begin van 1996, tijdens een bezoek aan Peking door de Russische president Boris Jeltsin geen geheim. Bovendien beschikken Rusland en China over nucleaire arsenalen die de vitale belangen van de Verenigde Staten zou kunnen bedreigen. Het dilemma van de twee is echter dat beiden een suïcidale nucleaire oorlog niet kunnen winnen op dit moment als ook in de afzienbare toekomst.

44 Het Grote Schaakbord
Omdat ze niet in staat om over lange afstanden troepenbewegingen te organiseren voor het opleggen van hun politieke wil, en ze technologisch ver achter op de Verenigde Staten liggen, missen ze eenvoudig de middelen om politieke invloed in de wereld uit te oefenen. Kortom, Amerika is in de vier belangrijke domeinen een onbetwiste mondiale macht: 1) Zijn wereldwijde militaire aanwezigheid kent geen gelijke, 2) economisch gezien blijft het de locomotief van de wereldwijde groei, zelfs als Japan en Duitsland een uitdaging op sommige terreinen kunnen vormen. (waarbij geen van beide landen de kenmerken van een wereldmacht heeft); 3) Handhaaft de USA zijn technologische voorsprong in een baanbrekende innovatiebereik, en 4) haar cultuur, vormt ondanks enkele fouten, wereldwijd met name onder de jeugd, een ongeëvenaarde aantrekkingskracht. Dit alles geeft de Verenigde Staten een politieke slagkracht waarbij geen andere staat in de buurt kan komen. *De interactie van deze vier criteria maakt dat Amerika de enige wereldwijde supermacht is in de breedste zin van het woord.*

Het mondiale ordesysteem van de Verenigde Staten

Amerika's internationale superioriteit roept onvermijdelijk herinneringen op aan soortgelijke regimes van vroegere tijden, maar de verschillen zijn diepgaand. Ze gaan verder dan de kwestie van de territoriale expansie. De wereldwijde invloed van de Verenigde Staten is gebaseerd op een wereldwijd systeem van het kenmerkende Amerikaanse model dat hun interne politieke ervaringen weerspiegelt. Hiervoor is het pluralistische karakter van de Amerikaanse samenleving en de politiek van centraal belang.

45 Een nieuw type hegemonie
De vroegere imperiums waren het werk van aristocratische politieke elites en werden in de meeste gevallen autoritair of absolutistisch geregeerd. De meerderheid van de bevolking was ofwel politiek onverschillig of ze lieten zich - zoals in de recente geschiedenis - door imperialistische gevoelens en symbolen meeslepen. Het nastreven van nationale glorie, "*the white man's burden, la mission civilisation*" om over de mogelijkheden van persoonlijke verrijking maar te zwijgen, verdiende het de steun om voor imperialistische avonturen te mobiliseren en hiërarchische machtsstructuren overeind te houden. De publieke opinie in de Verenigde Staten met betrekking tot de vraag of zij van hun macht wereldwijd gebruik zou moeten maken, was minder duidelijk. De deelname van Amerika aan de Tweede Wereldoorlog, werd door het publiek voornamelijk ondersteund door het schokeffect dat door de Japanse aanval op Pearl Harbor was geactiveerd. De inzet van de Verenigde Staten tijdens de Koude Oorlog ondervond in eerste instantie bij de mensen weinig bijval. Dit veranderde pas na de blokkade van Berlijn en de daaropvolgende oorlog in Korea. Het feit dat de Verenigde Staten uit de Koude Oorlog als de enige wereldmacht naar voren is getreden, leverde bij het publiek geen overmatige vrolijkheid op;

Integendeel, de roep om een meer beperkte definitie van de Amerikaanse verantwoordelijkheden in het buitenland werd luider. Bij opiniepeilingen in 1995 en 1996 bleek dat de overgrote meerderheid het beter vond de wereldmacht te delen met andere landen, dan dat het een monopolie van de Verenigde Staten zou zijn. Vanwege deze binnenlandse factoren stelde het Amerikaanse globale orde-systeem zich meer in op inbinden (zoals bij verslagen tegenstanders Duitsland en Japan en meer recent zelfs Rusland) dan de vroegere grootmachten. Evenzo is sterk de indirecte invloed op de afhankelijke buitenlandse elites, die bij de aantrekkingskracht van de democratische beginselen en instellingen veel baat hebben.

46 Het Grote Schaakbord
De massieve, maar niet tastbare invloed van de Verenigde Staten wordt uitgeoefend door de beheersing van de wereldwijde communicatie-systemen, de entertainment industrie en massacultuur, evenals de vrij merkbare invloed van de technologische superioriteit en haar wereldwijde militaire aanwezigheid, die dit proces versterken. Het culturele component van de Amerikaanse supermacht wordt soms onderschat; maar wat men ook mag denken van hun esthetische kwaliteiten; De Amerikaanse massacultuur heeft, met name op jongeren over de hele wereld, een bijna magische aantrekkingskracht. Hun attractiviteit kan van een zinnelijke levensstijl voortkomen; hun grote wereldwijde aantrekkingskracht staat zeker buiten kijf. Amerikaanse tv-programma's en films beheersen ongeveer driekwart van de wereldmarkt. De Amerikaanse popmuziek is een even dominant verschijnsel, terwijl Amerika's eigenaardigheden, eetgewoonten, en zelfs zijn mode steeds meer wordt geïmiteerd. De taal van het internet is het Engels, en een overweldigend deel van de computer gimmicks komt ook uit de Verenigde Staten en is dus zeker een niet te verwaarlozen inhoud van de wereldwijde communicatie. En tot slot, Amerika is uitgegroeid tot een Mekka voor die jonge mensen die streven naar een veeleisende opleiding. Bijna een half miljoen buitenlandse studenten gaan jaarlijks naar de Verenigde Staten, en veel van deze meest begaafden keren nooit meer terug naar huis. Afgestudeerden van Amerikaanse universiteiten zijn vertegenwoordigd in de regerende klasse over de hele wereld. Over de hele wereld imiteren democratische politici de stijl van leidinggeven en het uiterlijk van de Amerikaanse modellen. Niet alleen John F. Kennedy vond navolgers in het buitenland, nog meer recente (en minder geroemde) politici in de VS werden het onderwerp van zorgvuldige studie en politieke imitatie.

47 Een nieuw type hegemonie
Politici uit zulke uiteenlopende culturen zoals Japan en Engeland. Bijvoorbeeld de Japanse premier halverwege de jaren negentig, Ryutaro Hashimoto, en de Britse premier Tony Blair - merkten op dat een Jimmy Carter, Bill Clinton en Bob Dole inspireerden en het nodig vonden om de bindende joviale manier van omgang van Bill Clinton en zijn PR-technieken te kopiëren. De algemeen met de politieke tradities van Amerika gekoppelde democratische idealen intensiveren nog datgene wat sommige mensen als cultureel imperialisme van Amerika waarnemen. In een tijd waarin de democratische regeringsvorm zo wijdverbreid is als nooit tevoren, staat de politieke ervaring van de Verenigde Staten graag als model. De betekenis dat steeds meer staten een geschreven grondwet en een wetgevende vergadering prevaleren boven politieke opportuniteit, is gebaseerd op de kracht van de Amerikaanse constitutionalisme, hoe bedrieglijk dit in de praktijk ook moge zijn. Ook in recentere tijden kon men wat betreft de voormalige communistische landen een afweging waarnemen ten aanzien van het civiele- t.o.v. het militaire element (als voorwaarde voor het lidmaatschap van de NATO in het bijzonder) die van blijvende invloed is op de karakteristieke Amerikaanse relatie tussen maatschappij en het leger. De charme en de invloed die uitgaat van de Amerikaanse democratie worden aangevuld door de groeiende aantrekkingskracht van een vrije onderneming die is gebaseerd op onbeperkte wereldhandel en ongebreidelde concurrentie. **Zoals de West-Europese verzorgingsstaat, met inbegrip van zijn Duitse versie, die zich richt op participatie tussen werkgevers en vakbonden dreigt de economische dynamiek te verliezen, delen meer Europeanen de mening dat men het meer concurrerende en meedogenloze Amerikaanse economische model als voorbeeld moet nemen, als Europa niet verder achterop mag raken.**

48 Het Grote Schaakbord
Zelfs in Japan, begint men te begrijpen dat een grotere betrokkenheid bij de bedrijfsvoering noodzakelijk is voor economisch succes. De nadruk die de VS legt op democratie en economische ontwikkeling, verbindt zich met een eenvoudige ideologische boodschap die bij velen gehoor vindt: Het nastreven van persoonlijk succes vergroot de vrijheid en creëert welvaart. Dit is de voedingsbodem van een onweerstaanbare mix van idealisme en egoïsme. Individuele zelfrealisatie wordt beschouwd als een door God gegeven recht, die gelijktijdig anderen ten goede kan komen, wanneer men een voorbeeld stelt en welstand genereert. Deze leer trekt iedereen onvermijdelijk in haar ban, die energie, ambitie en hoge competitiedrang paraat hebben. **Omdat de "*American way of life*" in de wereld meer en meer navolgers trekt, ontstaat er een ideaal kader voor de uitoefening van de indirecte en schijnbaar consensus gerichte hegemonie van de Verenigde Staten**. En evenals in de Amerikaanse binnenlandse politiek brengt deze hegemonie, een complexe structuur van met elkaar aaneengeschakelde instellingen en procedures voort die overeenstemming (harmonie) brengen en onbalans van macht en invloed zullen verbergen. De wereldwijde Amerikaanse hegemonie wordt dus ondersteund door een uitgebreid systeem van allianties en coalities die letterlijk de hele wereld overspant. Het Noord-Atlantisch Bondgenootschap, die onder het symbool van de NATO handelt, bindt de meest productieve en invloedrijke staten van Europa aan Amerika en verleent de Verenigde Staten bij interne aangelegenheden van Europa een belangrijke stem.

49 Een nieuw type hegemonie
De bilaterale politieke en militaire betrekkingen verbinden de belangrijkste economische macht in Azië aan de Verenigde Staten. Japan (althans voor nu 1997) blijft in principe een Amerikaans protectoraat. Bovendien is Amerika betrokken bij de ontluikende trans-Pacific multilaterale organisaties, zoals het Forum voor Aziatisch Pacific Economische Samenwerking (APEC) en krijgt op deze manier een grote invloed op de behoeften van deze regio. Zoals het westelijk halfrond in het algemeen afgeschermd is tegen externe invloeden, kan de VS een belangrijke rol in de bestaande multilaterale organisaties in Amerika te spelen. **Bijzondere acties voor de veiligheid in de Perzische Golf, in het bijzonder na de korte strafexpeditie tegen Irak in 1991 hebben deze economisch vitale regio omgetoverd in een Amerikaanse militaire zone**. Zelfs de voormalige Sovjetunie is met verschillende door Amerika financieel gesteunde overeenkomsten voor een nauwere samenwerking met de NATO, zoals het Partnerschap voor de Vrede, met elkaar verbonden. Als onderdeel van het Amerikaanse systeem moet ook het wereldwijde netwerk van gespecialiseerde organisaties, met name de internationale financiële instellingen, gezien worden. Officieel vertegenwoordigen het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank de mondiale belangen en dragen wereldwijde verantwoordelijkheid. **In werkelijkheid echter, worden deze instellingen gedomineerd door de Verenigde Staten, die zij met de Bretton Woods-conferentie in 1944 hebben opgericht.** In tegenstelling tot eerdere wereldrijken is dit enorme en complexe wereldwijde systeem niet hiërarchisch georganiseerd. **Amerika staat in het middelpunt van een in elkaar grijpend universum waarin de macht wordt uitgeoefend in dialoog, door diffusie en in een streven naar officiële consensus, zelfs als die macht uiteindelijk uit één bron, namelijk, Washington, DC, voortkomt.**

50 Het Grote Schaakbord
Dit is ook de plaats waar het machtsspel plaatsvindt, en wel naar Amerikaanse regels. Misschien is dat wel het grootste compliment waarmee de wereld erkent dat in het middelpunt van de Amerikaanse wereldwijde hegemonie het democratische proces staat en is de mate waarin de andere landen in de Amerikaanse binnenlandse politiek verwikkeld zijn. Met alle ter beschikking staande middelen streven buitenlandse regeringen er naar om de Amerikanen te mobiliseren, met wie ze een bepaalde etnische of religieuze band

hebben. De meeste buitenlandse overheden gebruiken Amerikaanse lobbyisten om hun zaak, met name in het Congres, aan de orde te stellen. Om maar niet te spreken over de ongeveer duizend buitenlandse belangengroepen die in de hoofdstad van Amerika's zijn geregistreerd. Ook de etnische gemeenschappen die in de VS er naar streven de buitenlandse politiek ten aanzien van hun land te beïnvloeden. Hierin zijn de Joodse, de Griekse en de Armeense lobby's als het best georganiseerd voor te stellen. De dominantie van Amerika heeft hiermee een nieuwe internationale orde opgeleverd die veel kenmerken het Amerikaanse systeem, niet alleen kopieert, maar ook institutionaliseert:

- ✓ Een systeem van collectieve veiligheid, waaronder geïntegreerde commandostructuur en machts-structuren (NATO, de veiligheid verdrag en tussen de VS en Japan, enz.);
- ✓ Regionale Economische Samenwerking (APEC, NAFTA) en gespecialiseerde instellingen om wereldwijd samen te werken (Wereldbank, IMF, World Trade Organization, WTO); Praktijkontwikkeling, gericht op door in consensus gebaseerde besluitvorming, zelfs als het de VS is die de toon zet;
- ✓ Het prefereren van een democratisch lidmaatschap binnen de belangrijkste allianties;
- ✓ Een rudimentaire (= onderontwikkelde) globale constitutionele en juridische structuur (te beginnen met het Internationaal Gerechtshof ICJ een speciaal tribunaal om voor de Bosnische oorlog misdaden te straffen).

51 Een nieuw type hegemonie

Dit systeem ontstond grotendeels in de tijd van de Koude Oorlog, als onderdeel van de inspanningen van Amerika, om zijn concurrent voor wereldheerschappij, de voormalige Sovjet-Unie om in toom te houden. Haar wereldwijde toepassing stond daarom niets in de weg, toen de vijand wankelde en Amerika naar voren trad als de eerste en enige wereldmacht. Treffend vatte de politiek wetenschapper G. John Ikenberry, de essentiële kenmerken van dit systeem als volgt samen: "Het was hegemoniaal voor zover die zich rond de Verenigde Staten gecentreerd waren, en de politieke mechanismen en organisatorische principes weerspiegelden die het handschrift van de Verenigde Staten droegen. Het was liberaal, omdat het gelegitimeerd en gekenmerkt wordt door onderlinge relaties. De Europeanen [hier kon je ook aan toevoegen: de Japanners] kunnen hun sociale structuren en economieën weer opbouwen en zo integreren dat zij met de Amerikaanse suprematie in harmonie waren, maar ze ook genoeg speelruimte gaven om met hun eigen autonome en **half-autonome politieke systemen** te experimenteren ... Deze ontwikkeling van dit complexe systeem diende om de betrekkingen tussen de westerse landen met elkaar te laten acclimatiseren. Deze landen hadden steeds gevochten met elkaar, maar het belangrijkste punt is dat conflicten binnen een stevig verankerde, stabiele en altijd meer gestructureerde politieke orde in toom worden gehouden ... De oorlogsdreiging is dan van tafel. " (2)

(2) Uit zijn studie: ~Creating Liberal Order: The Origins and Persistence of the Postwar Western Settlement~, University of Pennsylvania, Philadelphia, November 1995.

52 Het Grote Schaakbord

Momenteel is er niemand die deze ongekende wereldwijde hegemonie van de Verenigde Staten zou kunnen aanvallen. Maar zal ze in de toekomst onbetwist blijven?